

УДК 94(477):325.254+314.15+930.1»1944/1946»

DOI <https://doi.org/10.32782/2307-7778/2026.1.3>

Юлія БОДНАРЧУК

кандидат історичних наук, доцент,
Західноукраїнського національного університету,
вул. Львівська, 11, м. Тернопіль, Україна, 46009 (yu.bodnarchuk@wunu.edu.ua)

Yulia BODNARCHUK

Ph.D. in History, Associate Professor
West Ukrainian National University,
11 Lvivska Street, Ternopil, Ukraine 46009 (yu.bodnarchuk@wunu.edu.ua)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6293-8032>

РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР АДАПТАЦІЇ ДЕПОРТОВАНИХ З ПОЛЬЩІ УКРАЇНЦІВ У СВІТЛІ НОВІТНІХ ІСТОРІОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Анотація. У статті здійснено комплексний аналіз сучасного стану вивчення проблеми депортації українського населення з Польщі до УРСР у 1944–1946 роках крізь призму регіональних особливостей адаптації та соціально-економічних наслідків. **Методологія дослідження** ґрунтується на поєднанні загальнонаукових методів (аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення) та спеціально-історичних (історико-генетичного, історико-порівняльного, проблемно-хронологічного), а також міждисциплінарного підходу із залученням інструментарію соціології, демографії, етнології та усної історії. Обґрунтовано, що попри значну увагу дослідників до політико-правових аспектів Люблінської угоди та демографічних параметрів переселення, питання довгострокової інтеграції депортованих у нових суспільно-економічних умовах, особливо на рівні окремих областей, залишаються фрагментарно висвітленими. Проаналізовано внесок новітніх студій, зокрема мікроісторичних досліджень, які уможливають реконструкцію повсякденного досвіду переселенців. Окрему увагу приділено історіографічному дискурсу навколо термінологічного визначення подій та методологічним підходам до вивчення трансформації етнокультурної ідентичності лемків, надсянців, бойків та холмців. **Висновок** зроблено про необхідність подальшого заглиблення в регіональну специфіку адаптаційних процесів на основі залучення неопублікованих архівних джерел та матеріалів усної історії.

Ключові слова: адаптація, депортація Закерзоння, історіографія, лемки, Люблінська угода 1944 р., мікроісторія, примусове переселення українців, Тернопільська область, усна історія.

REGIONAL DIMENSION OF ADAPTATION OF UKRAINIANS DEPORTED FROM POLAND IN THE LIGHT OF RECENT HISTORIOGRAPHICAL STUDIES

Abstract. The article presents a comprehensive analysis of the current state of research on the deportation of the Ukrainian population from Poland to the Ukrainian SSR in 1944–1946 through prism of regional peculiarities of adaptation and socio-economic consequences. **The research methodology** is based on a combination of general scientific methods (analysis, synthesis, comparison, generalisation) and special historical methods (historical-genetic, historical-comparative, problem-chronological), as well as an interdisciplinary approach involving the tools of sociology, demography, ethnology and oral history. It is substantiated that despite considerable attention of researchers to the political and legal aspects of the Lublin Agreement and the demographic parameters of the resettlement, the issues of long-term integration of the deported persons into new socio-economic conditions, especially at the level of individual regions, remain fragmentarily covered. The contribution of recent studies, in particular microhistorical research, which enables the reconstruction of the everyday experience of the displaced persons, is analysed. Special attention is paid to the historiographical discourse around the terminological definition of the events and methodological approaches to studying the transformation of the ethno-cultural identity of the Lemkos, Nadsyannians, Boikos and Kholmshchyna resi-

dents. It is **concluded** that further in-depth study of the regional specificity of adaptation processes is necessary through the involvement of unpublished archival sources and oral history materials.

Key words: adaptation, deportation, Zakerksonia, historiography, Lemkos, Lublin Agreement of 1944, microhistory, forced resettlement of Ukrainians, Ternopil region, oral history.

Постановка проблеми. Друга світова війна та повоєнне облаштування кордонів у Центрально-Східній Європі спричинили масштабні демографічні зрушення, найбільш травматичним з яких для українців стала депортація з етнічних земель, що опинилися у складі Польщі. 9 вересня 1944 року в Любліні між урядом Української РСР, який представляв Микита Хрущов, та Польським комітетом національного визволення на чолі з Едвардом Осубкою-Моравським було підписано угоду, що започаткувала процес так званої «евакуації» українського населення [3, с. 7]. Формально декларуючи добровільність та воз'єднання родин, цей документ на практиці став інструментом примусового виселення, яке у сучасній історіографії однозначно кваліфікується як депортація [4; 5]. Впродовж 1944–1946 років близько 482 тисяч осіб (понад 122 тисячі родин) були змушені залишити Лемківщину, Надсяння, Холмщину та Підляшшя і розпочати нове життя в різних регіонах УРСР [3].

Огляд джерел та історіографія проблеми. Джерельну основу дослідження проблеми становлять три основні групи джерел. Перша – опубліковані та архівні документи радянських органів влади, зокрема фонди обласних управлінь у справах депортації, колгоспів, місцевих рад, які стали доступними після 1991 року [6]. Друга – матеріали усної історії: інтерв'ю з очевидцями подій, спогади нащадків депортованих, родинні архіви, що дозволяють відтворити «людський вимір» історичного процесу. Третя – наукові праці українських, польських та західних дослідників, що репрезентують різні історіографічні традиції.

Метою цієї розвідки є критичний аналіз історіографії проблеми депортації українців з Польщі з акцентом на висвітленні регіональних аспектів адаптації та соціально-економічних наслідків, а також окреслення перспективних напрямів подальших наукових студій. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення наступних завдань: систематизувати основні етапи розвитку історіографії проблеми; проаналізувати внесок новітніх досліджень у вивчення регіональної специфіки адаптації депортованих; виявити дискусійні питання та методологічні лакуни; обґрунтувати перспективні напрями подальших студій.

Виклад основного матеріалу. 9 вересня 1944 року в Любліні між урядом Польського комітету національного визволення та Урядом Української РСР було підписано угоду про «евакуацію» українського населення з території Польщі до УРСР, а польського та єврейського – зі західних областей України до Польщі. Документ започаткував масштабне переселення, яке тривало впродовж 1944–1946 років і кардинально змінило етнодемографічну структуру прикордонних територій.

У сучасній історіографії утвердилося розуміння цього процесу як примусової депортації, оскільки декларована «добровільність» супроводжувалася адміністративним тиском, пропагандою та створенням нестерпних умов для тих, хто відмовлявся виїжджати [3, с. 25-27]. Угода стала інструментом реалізації геополітичних планів Сталіна щодо закріплення нових кордонів, узгоджених із союзниками на Тегеранській конференції.

Наслідки депортації мали комплексний характер. По-перше, було зруйновано історичні ареали компактного проживання українців на Закерзонні – Лемківщині, Надсянні, Холмщині та Підляшші. По-друге, переселенці втратили майно, нажите поколіннями, та звичне природно-господарське середовище. По-третє, на нових місцях вони зіткнулися з труднощами адаптації, а іноді – з відвертою ворожістю місцевої влади та населення.

В історіографії проблеми можна виокремити кілька етапів. Радянська історіографія (1940–1980-ті роки) трактувала переселення виключно як «возз'єднання українського народу»

та «добровільне повернення на батьківщину». Примусовий характер замовчувався, соціальні труднощі не висвітлювалися. Еміграційна та західна наука 1950–1980-х років, навпаки, акцентувала на трагедійних аспектах, розглядаючи депортацію як етнічну чистку (праці І. Гвозди, Є. Пастернака, М. Трухана) [11; 14; 20].

Кардинальні зміни відбулися після 1991 року, коли відкриття архівів дозволило ввести до наукового обігу документи радянських органів влади. Сучасна українська історіографія представлена фундаментальними працями В. Сергійчука («Трагедія українців Польщі») [17], І. Біласа («Репресивно-каральна система в Україні») [1; 2], В. Кіцака, Т. Пронь [7; 8; 15] та інших. Не втрачають свого значення багатотомні збірники документів «Депортації. Західні землі України кінця 30-х – початку 50-х рр.» [6]. Польська історіографія (А. Сова, Г. Мотика, Е. Місіло) зосередилася на комплексному вивченні примусових міграцій у Центрально-Східній Європі, інтегруючи досвід різних етнічних груп [19; 12; 13; 23; 24].

Попри значний доробок, поза увагою дослідників досі залишаються питання довгострокової соціально-економічної адаптації переселенців на регіональному рівні. Зокрема, потребує поглибленого вивчення досвід Тернопільської області, яка прийняла близько 35% депортованих (переважно лемків та надсянців). Ця спільнота становила приблизно чверть післявоєнного населення області та відіграла важливу роль у відбудові регіону.

Таким чином, актуальним завданням є перехід від макроісторичного аналізу до мікроісторії, що дозволить відтворити повсякденний досвід переселенців, стратегії їхнього виживання, взаємини з місцевим населенням та владою, а також трансформацію ідентичності в нових умовах. Джерельну базу таких досліджень мають становити не лише архівні документи, а й матеріали усної історії, які фіксують «людський вимір» трагедії.

У статті Тараса Клиша та Володимира Кіцака «Причини розселення депортованих з Польщі українців у південних, центральних, східних та північних областях УРСР упродовж 1944 – 1945 рр.» ґрунтовно проаналізовано чинники, які визначали географію розселення переселенців. Автори доводять, що радянська влада свідомо уникала розміщення депортованих на заході України, де тривав збройний опір ОУН-УПА. Натомість їх спрямовували у східні, південні та центральні області з метою: · використання трудових ресурсів для відбудови промисловості й сільського господарства; · прискореної асиміляції в русифікованому середовищі; · послаблення соціальної бази українського визвольного руху [9].

Важливим внеском дослідження є аналіз мотивації самих переселенців. Серед них були як вимушені мотиви (страх перед польським терором, релігійні переслідування з боку римо-католицької церкви), так й ідеалізовані уявлення про життя у «великій Україні», які формувала радянська пропаганда.

Історіографія проблеми пройшла складний шлях від ідеологічно заангажованих інтерпретацій до виваженого наукового аналізу. У радянській історіографії домінував наратив «добровільного возз'єднання українського народу», а примусовий характер переселення та супутні труднощі замовчувалися. На противагу цьому, еміграційна та західна історіографія 1950–1980-х років акцентувала на трагедійних аспектах, розглядаючи події крізь призму етнічної чистки. Кардинальні зміни відбулися після 1991 року, коли відкриття архівів дозволило ввести до наукового обігу значний масив документів. Фундаментальне значення мають публікації Євгена Місіла, який упорядкував двотомник документів «Repatriacja czy deportacja» [23], а також праці Володимира Сергійчука, Івана Біласа, що висвітлили репресивну політику радянської влади щодо населення західних земель [1; 2; 17; 18].

Важливим етапом стало усвідомлення необхідності переходу від макроісторичного аналізу подій міжнародного рівня до мікроісторії, де в основі дослідження перебуває людина з її потребами, сподіваннями, історією. У цьому контексті показовою є нещодавня публікація Павла Коріненка та Назарія Савицького, присвячена реконструкції життєвих траєкторій двох

українських селянських родин, депортованих з Польщі. Застосувавши мікроісторичний підхід та поєднавши архівні документи з усними свідченнями, автори детально простежили етапи адаптації переселенців до нових соціально-економічних умов, їхню інтеграцію в місцеву громаду та трансформацію традиційного способу життя під впливом радянської колективізації [10]. Таке дослідження демонструє евристичний потенціал мікроісторії для відтворення «людського виміру» депортації.

Суттєвий внесок у систематизацію джерельної бази зробив Сергій Шишела, який у своїй праці проаналізував новітню історіографію та архівні джерела українсько-польського трансферу населення [21]. Дослідник наголошує на необхідності залучення не лише центральних, а й обласних архівосховищ, де зосереджені справи місцевих управлінь у справах депортації, колгоспів та сільських рад, що дозволяє реконструювати реальний перебіг адаптаційних процесів на регіональному рівні [21, с. 24].

Дослідження депортаційних процесів потребує виваженого термінологічного апарату. Попри офіційне найменування «евакуація» або «обмін населенням», у сучасній науці утвердився термін «депортація», який точніше відображає примусовий характер переселення, підкріплений адміністративним тиском, пропагандою та створенням нестерпних умов для тих, хто відмовлявся виїжджати. Як засвідчують архівні матеріали, вже 22 вересня 1944 року представник СРСР генерал Микола Булганін передав польській стороні таємну інструкцію щодо реалізації переселення, що свідчить про відсутність реальної добровільності [3; с. 102].

Методологічну основу сучасних студій складає комплексне поєднання історико-генетичного, історико-порівняльного та проблемно-хронологічного методів зі залученням міждисциплінарних підходів, зокрема соціології, демографії та етнології. Особливого значення набуває усна історія як інструмент фіксації індивідуального та сімейного досвіду, що дозволяє відтворити емоційно-психологічний вимір трагедії.

Новітні дослідження регіональних аспектів адаптації окреслюють новий вектор в історичних дослідженнях, який формується на принципах гуманності та альтруїзму. Якщо політичні механізми та демографічні масштаби депортації висвітлені достатньо повно, то питання довгострокової соціально-економічної адаптації переселенців у різних регіонах УРСР залишаються на периферії наукової уваги. За даними досліджень, близько 35% депортованих осіли на Тернопільщині, сформувавши приблизно чверть післявоєнного населення області [3; с. 154]. Значні групи переселенців потрапили також на південь України – Херсонщину, Миколаївщину, Одещину, де вони зіткнулися з кардинально іншими природно-кліматичними умовами.

Депортація на Південь України висвітлена у монографії Романа Кабачія «Вигнані на степи. Депортація українців з Польщі на Південь України в 1944 – 1946 роках», заповнює суттєву лакуну в історіографії. Дослідження базується на архівних матеріалах Херсонської, Миколаївської та Одеської областей і вперше комплексно висвітлює долю близько 100 тисяч депортованих, які опинилися в степовій зоні [22].

Ключовими висновками дослідження стали: кліматичний шок для переселенців, вимушена соціальна ізоляція та ксенофобія з боку місцевого населення та не зважаючи ні на що збереження ідентичності. Вихідці з гірських і лісистих регіонів (Бойківщини, Лемківщини) важко адаптувалися до спекотного клімату, безводдя, специфічних хвороб. Депортовані називали нові умови «сухою погибеллю», фіксувалися випадки смертності від сонячних ударів та зневоднення. У той самий час місцева влада часто привласнювала кошти, виділені на підтримку переселенців, обіцяне житло не надавалося, фіксувалися випадки відвертого ворожого ставлення, обкрадання та насильства [22, с. 243].

Попри тиск і труднощі, депортовані зуміли зберегти свою етнокультурну специфіку. У селі Зміївка на Херсонщині, де оселилося майже 2500 бойків, їхні нащадки навіть збудували греко-католицький храм, відродивши релігійне життя в регіоні, де домінував атеїзм [22, с. 287].

У розвідці Сергія Шишели «Трансфер українського та польського населення 1944 – 1946 років. у новітній історіографії та джерелах» систематизовано джерельну базу проблеми. Автор акцентує на необхідності залучення не лише центральних архівів (ЦДАВО, ЦДАГО), а й обласних архівосховищ, де зберігаються справи місцевих управлінь у справах депортації, колгоспів та сільрад. Саме на регіональному рівні простежується реальний перебіг адаптації, конфлікти та способи їх вирішення [21].

Важливою подією в історіографії стало оприлюднення Інститутом української національної пам'яті матеріалів, що стосуються не лише депортації 1944 – 1946 років, а й подальших переселень, зокрема в рамках угоди про обмін територіями від 15 лютого 1951 року, коли близько 33 тисяч українців зі західної Бойківщини були розпорошені по чотирьох південних областях УРСР [4; 5]. Ці дані розширюють хронологічні межі проблеми та акцентують на тривалості травматичного досвіду примусових переміщень.

Дискусійні питання та перспективи подальших досліджень. Незважаючи на значний поступ у вивченні депортаційних процесів, низка питань залишається дискусійною. По-перше, це проблема кількісних показників: різні джерела наводять дещо відмінні цифри депортованих, що потребує уточнення на основі комплексного аналізу архівних матеріалів. По-друге, недостатньо вивченими залишаються стратегії виживання та адаптації різних етнографічних груп (лемків, бойків, надсянців) у відмінних природно-кліматичних та соціально-економічних умовах. По-третє, потребує поглибленого аналізу трансформація ідентичності депортованих – співвідношення локальної (лемківської, бойківської) та загальноукраїнської ідентичності в умовах радянської дійсності.

Перспективним напрямом є порівняльні студії досвіду депортованих українців у різних регіонах УРСР, а також компаративний аналіз з досвідом інших депортованих груп у Центрально-Східній Європі. Важливим завданням залишається вивчення ролі громадських організацій, зокрема Всеукраїнського товариства «Лемківщина», у збереженні культурної спадщини депортованих та конструюванні історичної пам'яті про втрачені землі.

Важливим суспільним маркером значущості проблеми стало встановлення Верховною Радою України Дня пам'яті українців – жертв примусового виселення з Лемківщини, Надсяння, Холмщини, Південного Підляшшя, Любачівщини, Західної Бойківщини у 1944 – 1951 роках (друга неділя вересня, згідно з Постановою № 2608-VIII від 8 листопада 2018 р.) [17]. Це свідчить про перехід проблеми з суто академічної площини в площину національної пам'яті.

Отже, сучасний етап вивчення депортації 1944 – 1946 років характеризується:

1. Регіоналізацією – перехід від загальних оглядів до глибокого аналізу окремих областей (Тернопільщина, Херсонщина, Миколаївщина).
2. Міждисциплінарністю – поєднання історичного, демографічного, етнологічного та соціологічного інструментарію.
3. Антропологічним поворотом – увага до «людського виміру» трагедії, стратегій виживання, трансформації ідентичності.
4. Розширенням джерельної бази – активне залучення усної історії, родинних архівів, матеріалів місцевих архівів.

Перспективними напрямами подальших досліджень залишаються порівняльний аналіз адаптації різних етнографічних груп (лемків, бойків, надсянців) у різних природно-кліматичних та соціальних умовах, а також вивчення ролі громадських організацій (зокрема Всеукраїнського товариства «Лемківщина») у збереженні культурної спадщини депортованих.

Висновки. Історіографічний аналіз проблеми депортації українців з Польщі до УРСР (1944–1946) засвідчує значну еволюцію наукових підходів – від ідеологічно заангажованих трактувань до виваженого, джерельно обґрунтованого аналізу. Сучасний етап досліджень

характеризується регіоналізацією, міждисциплінарністю та антропологічним поворотом, що дозволяє відтворити складну картину адаптації переселенців у нових соціально-економічних умовах. Попри значний поступ, поза увагою дослідників досі залишаються питання довгострокових соціально-економічних наслідків депортації для окремих регіонів, специфіки інтеграції різних етнографічних груп, а також трансформації їхньої культурної ідентичності. Заповнення цих лакун потребує подальшого залучення неопублікованих архівних джерел, матеріалів усної історії та застосування мікроісторичних підходів, що уможливить відтворення цілісної картини одного з ключових процесів формування повоєнного суспільства Західної України.

Література

1. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953: суспільно-політичний та історико-правовий аналіз : у 2 кн. Київ: Либідь; Військо України, 1994. Кн. 1. 432 с.
2. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953: суспільно-політичний та історико-правовий аналіз : у 2 кн. Київ: Либідь; Військо України, 1994. Кн. 2. 688 с.
3. Боднарчук Ю. Ю. Шлях розпачу і надії: соціально-економічні умови депортації та розселення на Тернопільщині українців із Польщі: монографія. Тернопіль: ВПЦ «Економічна думка ТНЕУ», 2012. 332 с.
4. Важка історія переселення (депортації) українців. Kontentmedia. URL: <https://www.kontentmedia.com.ua/2026/02/16/важка-історія-переселення-депортації/> (дата звернення: 03.03.2026).
5. Велика депортація: примусове переселення українців через Люблінську угоду між Польщею та СРСР. Еспресо. Захід. 9 вересня 2025. URL: <https://zahid.espresso.tv/istoriya-ukrayiny-mizh-linieyu-kerzona-i-kolgospami-primusove-pereselennya-ukraintsiv-z-polshchi-i-lyublinska-ugoda-1944-roku> (дата звернення: 03.03.2026).
6. Депортації. Західні землі України кінця 30-х – початку 50-х рр.: документи, матеріали, спогади : у 3 т. Т. 1: 1939–1945 рр. / уряд. Т. Гнаткевич та ін.; відп. ред. Ю. Сливка. Львів, 1996. 750 с.
7. Кіцак В. Переселення українців Польщі до УРСР (1944–1947 рр.). *Наукові записки Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова*. Київ, 2000. Ч. 3. С. 153–160.
8. Кіцак В. Депортації українців Польщі в УРСР: історіографія проблеми. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. Тернопіль, 2000. Вип. 10. С. 296–299.
9. Клиш Т., Кіцак В. Причини розселення депортованих з Польщі українців у південних, центральних, східних та північних областях УРСР упродовж 1944–1945 рр. *Український історичний журнал*. 2011. № 2. С. 111–123.
10. Коріненко П., Савицький Н. Депортація українських селян із Польщі в УРСР у 1944–1945 рр. (на прикладі родини Агафії Крулько та Антона Кріля). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. 2025. Вип. 2. DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-7778/2025.2.14>
11. Лемківщина: земля – люди – історія – культура : у 2 т. / ред. І. Гвоздик. Нью-Йорк: Організація оборони Лемківщини, 1988.
12. Мотика І. Так було в Бескидах: польсько-українські бої 1943–1948 / пер. з пол. А. Павлишина. Варшава: Осередок Карта, 1999. 554 с.
13. Мотика І., Внук Р. Пани і різуні: співпраця польського підпілля 1945–1947 / пер. з пол. А. Павлишина. Варшава: Осередок Карта, 2001. 202 с.
14. Пастернак Є. Нарис історії Холмщини і Підляшшя (новіші часи). Вінніпег; Торонто: Інститут дослідів Волині, 1968. 466 с.
15. Пронь Т. М. Міждержавне переміщення українського та польського населення в 1944–1946 рр.: історіографічний дискурс. *Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*. Львів, 2012. Вип. 5. С. 138–151.
16. Постанова Верховної Ради України «Про відзначення на державному рівні 75-х роковин початку депортації українців...» від 08.11.2018 № 2608-VIII.
17. Сергійчук В. Трагедія українців Польщі. Тернопіль: Тернопіль, 1997. 439 с.

18. Сергійчук В. Наша кров – на своїй землі. Київ, 1997. 92 с.
19. Сова А. Л. Польсько-українські відносини 1939–1947 рр. / пер. з пол. С. Серякова. Краків: Товариство наукових видань, 1998. 800 с.
20. Трухан М. Боротьба за повернення на рідні землі. *Вісник Закарпаття*. 2001. № 1. С. 91–100.
21. Шишела С. І. Трансфер українського та польського населення 1944–1946 рр. у новітній історіографії та джерелах. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*. URL: <https://istarhiv.chdu.edu.ua/article/view/19231> (дата звернення: 03.03.2026).
22. Kabaczij R. Wygnani na stepy: przesiedlenie ludności ukraińskiej z Polski na południe Ukrainy w latach 1944–1946 / red. nauk. G. Motyka. Warszawa: Związek Ukraińców w Polsce, 2012. 382 s.
23. Miśiło E. Repatriacja czy deportacja: Ukraińców z Polski do ZSRR (1944–1946). Warszawa, 1996. 490 s.
24. Miśiło E. Akcja „Wisła”. Dokumenty. Warszawa: Archiwum Ukraińskie; Zakład Wydawniczy „Tyrsa”, 1993. 524 s.

References

1. Bilas, I. (1994). *Represywno-karalna systema v Ukraini 1917–1953: suspilno-politychnyi ta istoryko-pravovyi analiz* [Repressive-punitive system in Ukraine 1917–1953: Socio-political and historical-legal analysis] (Vol. 1). Kyiv: Lybid; Viisko Ukrainy. [in Ukrainian].
2. Bilas, I. (1994). *Represywno-karalna systema v Ukraini 1917–1953: suspilno-politychnyi ta istoryko-pravovyi analiz* [Repressive-punitive system in Ukraine 1917–1953: Socio-political and historical-legal analysis] (Vol. 2). Kyiv: Lybid; Viisko Ukrainy. [in Ukrainian].
3. Bodnarchuk, Yu. Yu. (2012). *Shliakh rozpachu i nadii: Sotsialno-ekonomichni umovy deportatsii ta rozselennia na Ternopilshchyni ukraintsiv iz Polshchi* [The path of despair and hope: Socio-economic conditions of deportation and resettlement of Ukrainians from Poland in the Ternopil region]. Ternopil: Ekonomichna dumka TNEU. [in Ukrainian].
4. Kontentmedia. (2026, February 16). *Vazhka istoriia pereseleennia (deportatsii) ukraintsiv* [The difficult history of the resettlement (deportation) of Ukrainians]. Retrieved March 3, 2026, from <https://www.kontentmedia.com.ua/2026/02/16/vazhka-istoriya-pereseleennia-deportatsii/> [in Ukrainian].
5. Espresso. (2025, September 9). *Velyka deportatsiia: prymusove pereseleennia ukraintsiv cherez Liublinsku uhodu mizh Polshcheiu ta SRSR* [The great deportation: Forced resettlement of Ukrainians under the Lublin Agreement between Poland and the USSR]. Retrieved March 3, 2026, from <https://zahid.espresso.tv/istoriya-ukrayiny-mizh-linieyu-kerzona-i-kolgozpami-primusove-pereseleennia-ukraintsiv-z-polshchi-i-lyublinska-ugoda-1944-roku> [in Ukrainian].
6. Hnatkevych, T., et al. (Eds.). (1996). *Deportatsii. Zakhidni zemli Ukrainy kintsia 30-kh – pochatku 50-kh rr.: Dokumenty, materialy, spohady* [Deportations. Western Ukrainian lands in the late 1930s – early 1950s: Documents, materials, memoirs] (Vol. 1: 1939–1945). Lviv. [in Ukrainian].
7. Kitsak, V. (2000). Pereseleennia ukraintsiv Polshchi do URSR (1944–1947 rr.) [Resettlement of Ukrainians from Poland to the Ukrainian SSR (1944–1947)]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. M. P. Drahomanova*, (3), 153–160. [in Ukrainian].
8. Kitsak, V. (2000). Deportatsii ukraintsiv Polshchi v URSR: Istoriohrafia problemu [Deportations of Ukrainians from Poland to the Ukrainian SSR: Historiography of the problem]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu im. Volodymyra Hnatiuka. Serii: Istorii*, (10), 296–299. [in Ukrainian].
9. Klysh, T., & Kitsak, V. (2011). Prychyny rozselennia deportovanykh z Polshchi ukraintsiv uprodovzh 1944–1945 rr. [Reasons for the resettlement of deported Ukrainians from Poland in 1944–1945]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, (2), 111–123. [in Ukrainian].
10. Korinenko, P., & Savytskyi, N. (2025). Deportatsiia ukrainskykh selian iz Polshchi v URSR u 1944–1945 rr. [Deportation of Ukrainian peasants from Poland to the Ukrainian SSR in 1944–1945]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. Volodymyra Hnatiuka. Serii: Istorii*, (2). <https://doi.org/10.32782/2307-7778/2025.2.14> [in Ukrainian].
11. Hvozdyk, I. (Ed.). (1988). *Lemkivshchyna: Zemlia–Liudy–Istorii–Kultura* [Lemkivshchyna: Land–People–History–Culture] (Vols. 1–2). New York: Orhanizatsiia oborony Lemkivshchyny. [in Ukrainian].

12. Motyka, G. (1999). *Tak було в Beskydakh: Polsko-ukrainski boi 1943–1948* [That is how it was in the Beskids: Polish-Ukrainian conflicts 1943–1948]. Warsaw: Osrodek Karta.
13. Motyka, G., & Wnuk, R. (2001). *Pany i rizinny: Spivpratsia polskoho pidpillia 1945–1947* [Lords and killers: Cooperation of the Polish underground 1945–1947]. Warsaw: Osrodek Karta.
14. Pasternak, Ye. (1968). *Narys istorii Kholmshchyny i Podliashshia (novishi chasy)* [Outline of the history of Kholm region and Podlasie (modern times)]. Winnipeg; Toronto: Instytut doslidiv Volyni.
15. Pron, T. M. (2012). Mizhderzhavne peremishchennia ukrainskoho ta polskoho naseleння v 1944–1946 rr. [Interstate population transfers of Ukrainians and Poles in 1944–1946]. *Ukraina–Polshcha: Istorychna spadshchyna i suspilna svidomist*, (5), 138–151.
16. Verkhovna Rada Ukrainy. (2018). Resolution on the commemoration of the 75th anniversary of the deportation of Ukrainians (No. 2608-VIII, November 8, 2018).
17. Serhiichuk, V. (1997). *Trahediia ukraintsiv Polshchi* [The tragedy of Ukrainians in Poland]. Ternopil.
18. Serhiichuk, V. (1997). *Nasha krov – na svoii zemli* [Our blood on our own land]. Kyiv.
19. Sowa, A. L. (1998). *Polsko-ukrainski vidnosyny 1939–1947 rr.* [Polish-Ukrainian relations 1939–1947]. Krakow.
20. Trukhan, M. (2001). Borotba za povnennia na ridni zemli [Struggle for return to native lands]. *Visnyk Zakerzonnia*, (1), 91–100.
21. Shyshela, S. I. (n.d.). Transfer ukrainskoho ta polskoho naseleння 1944–1946 rr. [Transfer of Ukrainian and Polish populations in 1944–1946]. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnogo universytetu imeni Petra Mohyly*. Retrieved March 3, 2026, from <https://istarhiv.chdu.edu.ua/article/view/19231> [in Ukrainian].
22. Kabaczij, R. (2012). *Wynani na stepy: Przesiedlenie ludności ukraińskiej z Polski na południe Ukrainy w latach 1944–1946* [Exiled to the steppes: Resettlement of Ukrainian population from Poland to southern Ukraine in 1944–1946]. Warsaw: Związek Ukraińców w Polsce.
23. Misilo, E. (1996). *Repatriacja czy deportacja: Ukraińców z Polski do ZSRR (1944–1946)* [Repatriation or deportation: Ukrainians from Poland to the USSR (1944–1946)]. Warsaw.
24. Misilo, E. (1993). *Akcja “Wisła”. Dokumenty* [Operation “Vistula”. Documents]. Warsaw: Archiwum Ukraińskie; Tyrsa.

Дата першого надходження статті до видання: 10.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 05.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 26.05.2026



Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)